

Anneleen
Smits

Tijl Vilenspiegel

naar Ch. De Coster

bewerkt door

Ferdinand De Beer

Toneelstuk voor

de 7de klas

TIJL UILENSPIEGEL

De verteller staat voor het gesloten doek.
 Als Katelijne komt, helpt hij het doek openen, naar links gaande.
 Hij blijft daar, links, voor het doek.
 Soetekin zit op een hokker in de rechterhelft van het toneel.
 Klaas komt van rechts als hij geroepen wordt.

Verteller:

Het was in Damme
 - Een stadje dicht bij Brugge -
 en wel in 1527,
 dat werd geboren een kind.
 Zijn vader was
 Klaas, de kolendrager;
 zijn moeder, Soetekin.
 Maar, één dag voordat het kind
 geboren werd,
 kwam Katelijne, een goede heks
 en ook een buurvrouw van die twee,
 en zei tot Klaas en Soetekin:

Doek gaat open en Katelijne komt van links, onzeker en onrustig.
 Indien mogelijk hangt het doek in de helft van het podium en
 speelt zich alles daarvoor af.

Katelijne:

Ach, ach, oh weel
 Oh, arm Vleanderen! -
 Klaas, waar zijt gij?
 en Soetekin?
 Klaas kom, luister naar mij!

Klaas komt op, van rechts, zich met een handdoek de handen droog-
 wrijvend.

Ach Klaas, luister!
 Ik zag vannacht
 hoe duist're geesten
 mensen nedersloegen,
 Zovale in getal,
 als gras
 dat in de hooitijd
 van de wei' gesneden wordt.
 'k Zag
 meisjes, jong en mooi,
 levend ... (!)
 begraven worden
 en boven
 op hun nog bewegend graf
 dansten en sprongen,
 lachend, met schorre stemmen,

hun beulen.
 Negen maanden reeds
 druipt de bloedkristal
 en hedennacht is hij gebarsten.

Soetekin:

Oh God, mijn God,
 heb erbarmen met ons land.

Klaas:

Hebt gij dat gezien met eigen ogen
 of hebt gij dat gedroomd?

Katelijne:

Met deze twee
 door God geschonken ogen.

Gaat beangstigd en overstuur verder.

Maar hoor wat ik meer nog zag.
 Twee kinderen werden geboren.
 Het ene, dat in Spanje
 't eerste levenslicht zal zien,
 is Infant Philip,
 een zoon van Keizer Karel
 en 't wordt de beul
 van 't hele Vlaamse land.
 Het tweede is Uw zoon.
 Zijn naam is Tijl
 maar heel de wereld zal
 hem Uilenspiegel noemen.
 Hij zal een lacher en een spotter zijn
 maar ook daarbij
 de moed en durf nog van zijn vader hebben.
 De andere, Philip,
 zal, met zijn vader saam,
 onheil en verderf zaaien.
 Moorden, branden,
 en vele mensen naar
 hun geld en leven staan.
 Tijl zal
 een trooster en een helper zijn.
 Oh, arm Vlaanderen!
 Oh, arm volk, hoor...!
 Klaas is Uw moed,
 Soetekin Uw stille, zorgende Moeder.
 En Tijl de eeuwige wakkere Geest,
 en met hem,
 trouw verbonden,
 zal Nele zijn, zijn vrouw,
 Tijl's ziel,
 maar ook de ziel van Vlaanderen,
 even onsterfelijk als

dat jonge hart van hem.
 Een als een tweelingsbroer
 zal met en naast hem leven
 de eeuwig hongerige Lamme Goedzak.
 Oh... arme Vlaamse mensen,
 Uitbuiters en verdrukkers
 zullen boven drijven
 en onder hen,
 stervend en lijdend,
 de offers die zij nederslaan.
 En...
 in de hemel...
 zullen...
 Kristus' wonden bloeden...

Katelijne bezwijmt, Klaas en Soetekin brengen haar weg.
 Als het voorgaande zich voor het doek heeft afgespeeld, gaat het
 nu, als de verteller klaar is, open.

Verteller:

Daags daarop werd Tijn geboren
 en kort daarna gedoopt.
 Maar dat gebeurde niet
 zoals bij andere mensen.
 Stromende,
 plassende regen viel er
 toen men 't huis verliet.
 Maar beter hoort ge't
 uit Klasens eigen woorden
 hoe het dan wel verliep.

Doek gaat open. Verteller gaat naar links en blijft, meebelevend,
 alles aankijken.

Klaas en Soetekin, Tijn dragend, komen opgewekt en vrolijk van
 rechts op. Soetekin legt Tijn in een wieg. Klaas klapt en wrijft
 goedgehumtst in zijn handen.

Klaas:

Soetekin, oh, schat van een vrouw
 Wat voor zoon hebt gij mij geschonken.
 Welk gesternte straalt er over 't kind.
 Ieder kristelijk wezen
 krijgt maar éne keer
 't heilig water over 't hoofd gesprenkeld;
 is dan gedoopt voor 't leven lang.
 Maar God heeft in zijn wijs besluit
 mijn Tijn
 dat zes keer toebedacht.
 De allereerste keer
 was 't God die zelf het doopsel bracht,
 met zijn eigen regenwater,
 zo fel
 alsof een tweede zondvloed

4.

over d'aarde kwam.
De tweede keer
alsof de heilige geest
het zegenen wou voltrekken
toen die stomme metselaar
boven op het dak der kerk
tegen een emmer stiet
en de waterrijke inhoud
over alle hoofden
uit elkander spatte.

Soetekin:

Dan kwam
het heilig doopsel van de priester.

Klaas:

Dat was de derde keer.
De vierde maal
in d'herberg
"De Rozenkrans der Flessen"
met zestien, zeventien kruiken
Gentse dubbelkuit.
Kort daarna,
op weg naar huis,
viel zijn baker Katelijne
met kind en al
in een modderpoel.
Dat was de vijfde keer.

Soetekin:

En toen ik
't slijk en al de vuiligheid
in de tobbe heb weggewist,

Klaas en Soetekin:

Was het de zesde keer.

Klaas neemt zijn zoon in de armen, gaat schuin naar voor en
spreekt de Zon aan.
Nadien geeft hij Tijl weer aan Soetekin, die hem weer in de
wieg legt. Ze kijken gelukkig naar 't kind en gaan dan rechts af.

Klaas:

Kom Soetekin, geef me mijn zoon
dat ik hem in mijn armen neme.

Soetekin:

Hier, Klaas.

Klaas:

Mijn jongen, mijn zoon,
zie naar de zon.

Zij stijgt op
 stralend en eerbiedwaardig
 om Vlaanderen te groeten.
 Zijn uw ogen reeds open en klaar?
 Bekijk ze, zo gij kunt
 en weet
 telkens als in 't leven
 twijfel, zorgen of verdriet
 uw ziel beklemt,
 vraag haar dan om raad.
 Zij is rein
 en haar warmte schenkt zij
 aan al wat leeft en is.
 Moge later,
 als gij groot zult zijn,
 uw oordeel over anderen
 zo rein zijn als zij is.
 En moge de goedheid
 voor uw evennaasten
 even warmtewekkend zijn
 als deze stijgende zon.

Terwijl Katelijne van links opkomt, gaat achter haar het doek dicht.

Verteller:

Wat Katelijne
 in die éne nacht
 gezien had voor haar geestesoog,
 voltrok zich.
 Brandstapels werden opgericht
 en mensen verbrand.
 De kerkers volgestopt
 en mensen gefolterd.
 Er werd verklikt en verraden
 en mensen veroordeeld,
 gespiest, verdronken
 of levend begraven.
 En de keizer nam
 de helft van het geld
 dat men bij de slachtoffers vond,
 want het was
 met foltering en doodstraf verboden...

Katelijne komt verdwaasd, verdroomd en met omsluisde stem van links op.

Katelijne:

Het boze...
 Het zwarte van de nacht breekt los...
 Ik hoor het...
 Het maakt zich kenbaar
 als 't geschrei van de arend.

- Heilige Jonkvrouw, help -
 't Is vruchteloos.
 Geen muren, noch hagen,
 geen vensters, noch deuren,
 alles doordringt het.
 Ik zie
 zijn star en bleek gezicht.
 Ik voel zijn adem
 zo hard en koud als marmer.
 Alles wankelt en kraakt
 en schommelt...
 als gegrepen door de stormende zee.

Katelijne gaat door het opengaande doek naar rechts af.

Verteller:

Want 't was met foltering
 en doodstraf verboden
 de schriften te drukken,
 te lezen
 of hun inhoud te verspreiden
 van Martin Luther, Hus,
 Zwingli, Melanchthon
 en zoveel meer.

De verteller en de vertelster worden in hun gesprek steeds onderbroken door kleine taferelen om de sfeer van de tijd te tekenen.

Als de vertelster afkomt, loopt zij een kreupele bedelaar voorbij. Die steekt zijn hand uit en murmelt zijn bedeltaaltje. De vertelster geeft hem iets en de bedelaar murmelt, een kruis slaand, zijn dank.

De bedelaar zit vanachter in 't midden van het podium. Als de vertelster bij de eerste verteller komt, komt van links een werkmán, een zak dragend, op. Hij spuwt naar de vragende bedelaar. Vertelster kijkt hoofdschuddend toe.

Verteller:

Zo gaan ettelijke jaren voorbij
 Tijd groeit en wordt en flinke baas.

Vertelster:

En een plagende grapjas,
 een vechtbaas en een zwerver
 van de beste soort.

Verteller:

Ach buurvrouw,
 't was een levendig kind
 en 't geplaag was goedhartig.

Er komen twee dronkaarden zingend op.
 De bedelaar vraagt een aalmoes. Zij gaan op hem toe, doen of ze hem iets willen geven. Hij krijgt een duw, valt, en één van de

dronkaarden geeft hem nog een trap en gaan dan lallend zingend verder.

De bedelaar kruipt recht en gaat, pijnlijk hinkend, links af.

Dronkaarden:

Het schuim stond op de kruik
 Het bier zit in mijn buik.
 'k Heb al mijn geld de waard gegeven
 En vrouw en kind zijn thuis gebleven
 Faderala - hoepsasa
 Tiereliere - tralala.

Mijn buik is dik en rond.
 Hij raakt bijna de grond.
 En morgen is er niks om 't eten
 Want 'k heb mijn vrouw en kind vergeten.
 Falderala - hoepsasa
 Tiereliere - tralala.

Vertelster:

Krijgt zulke dronken kerels thuis.

Verteller:

Met Soetekin - zijn moeder,
 deed hij wat hij wou.
 Hij praatte d'r oren gek
 en met een lach en een kwinkslag
 wist hij haar te lijmen.

Vertelster:

Zijn vader hield hem kort;
 met vaste hand,
 maar steeds glipte Tijn
 met radde tong uit zijn greep.

Verteller:

Mijn God...

Een burger, van rechts komend, wordt met een doek overvallen en geplunderd.

Eén der bandieten, als de verteller en vertelster toelopen om te helpen:

Weg, snel, weg verdomme!

Verteller - tot vertelster -: (slachtoffer kreunt)

Help hem recht.
 Ik breng hem naar de stad.

(rechts af)

Vertelster:

Kale Hans regeert het land.
 Overal in hut en huis
 is de broodplank leeg,
 en armoe
 heeft de misdaad in haar kielzog.
 Haat en nijd
 maken de mensen schichtig,
 kruiperig en bang.

Terwijl dit gezegd wordt, komen er twee burgers - ook van rechts- op. Zij kijken de gewonde en de gekwetste na, maar gaan fluisterend verder; blijven pratend staan. Van links komt een burger, bekijkt de pratenden. Die onderbreken hun gesprek en gaan haastig en achterdochtig weg. De van links komende kijkt ze na en gaat met een grijnslach eveneens snel naar rechts af.

Vertelster:

't Was kort
 nadat Klaas en Tijnl
 waren weergekeerd uit Duitsland
 dat Soetekin hem zei:
 "Katelijne draagt onder 't hart
 een kind."
 Zij wou de vader niet vernoemen
 en was angstig en bang
 van schout en voogd.
 "Klaas", zei Soetekin,
 "Ook ik
 draag weer een kind in mijn schoot."

Twee soldaten brengen een man over het podium. Hij is stevig geboeid, heel angstig en in elkaar gezakt. Achter hem zijn vrouw. Als zij een van de soldaten vraagt, haar man vrij te laten, wordt zij weggestoten, valt, blijft een tijdje kreunend liggen, kruipt recht en gaat wenend terug.

Vrouw:

Heb erbarmen,
 mijn man is geen ketter.
 Toon Pietersen heeft vals getuigd.
 Mijn man is geen ketter.
 Hij vervult al zijn plichten
 en houdt alle geboden
 die de heilige kerk gebiedt.
 't Is een valse getuigenis!
 Laat hem vrij!

Grijpt de soldaat bij de arm, die haar ruw wegstoort.

Mijn man is geen ketter!
 Oh God, oh God,
 Heb erbarmen!

Mijn man is geen ketter!
Nee, hij is geen ketter!!

Vertelster:

Ja, Soetekin droeg een kind in haar schoot
en vroeg Klaas
of hij twee kinderen wou,
Katelijne's en het hare.
De goede Klaas aanvaardde
en droeg twee kinderen ten doop
als de zijne,
Katelijne's dochter Nele
en Hans, zijn zoon.
Soetekin's zoontje stierf
Nele bleef in leven
en werd een mooie vrouw.

Doek gaat langzaam dicht.
Doek gaat langzaam weer open. Katelijne komt van links.
Verteller en vertelster komen van rechts en kijken naar de ver-
ward doende Katelijne. Die wenkt dichterbij te komen.

Katelijne:

Hebt gij Hanske gezien, mijn man?

Verteller en vertelster knikken neen.

Hij is zo mooi als God
Mijn Hanske,
Als gij hem ziet,
Zeg hem dan:
"Hij moet komen.
Hij moet komen naar Katelijne."
Zeg hem
Hij moet komen naar Katelijne want
Haar hoofd doet pijn.
Men heeft de geest uit haar hoofd genomen.
Haar hoofd is leeg.
Hanske kan het hoofd van Katelijne,
Katelijne's hoofd dat leeg is,
Leeg tot op de bodem,
weer vullen.
Hoort gij wat ik zeg?
Mijn hoofd is leeg
en klinkt als een klok.
Dat is mijn ziel,
mijn ziel die slaat
en duwt
aan de poort van mijn hoofd
om te vluchten
want mijn ziel brandt
en mijn ziel wil vluchten.
Zeg dan Hanske
dat hij komt met een mes

en een gat boort in mijn hoofd
 want
 mijn ziel, ze brandt
 en zij hamert en klopt,
 hier in mijn hoofd
 en mijn hoofd doet pijn
 want mijn ziel die brandt.

Terwijl Katelijne weggaat:

Hanske, mijn man,
 Dat hij komt met een mes.
 Ik zal sterven
 als Hanske niet komt.
 Mijn hoofd doet pijn
 want het hamert en klopt
 omdat mijn brandende ziel niet kan vluchten.

Verteller:

Katelijne is gek.
 Men heeft haar
 voor 't gerecht gesleept
 en daar gemarteld als een heks.
 Gemarteld en gefolterd is zij geworden.
 Een pruik van vlas
 heeft men op
 haar kaal geschoren hoofd gezet.
 Dat vlas op de naakte huid van haar hoofd
 werd langzaam verbrand.
 Zij heeft gehuild
 en geschreeuwd van de snijdende pijn.
 Sindsdien is zij gek.
 Zij loopt en dwaalt
 en zoekt Hanske, haar man,
 maar niemand kent Hanske.
 Bestaat hij wel, Hanske?
 Want Katelijne is gek;
 gek door het brandende vlas op haar hoofd.

Vertelster:

Veel is er
 sinds de geboorte en de doop
 van Tijn en Nele veranderd.
 Tijn is nu zo goed als volwassen
 maar in Damme leeft hij niet.
 Hij dwaalt ergens door de wereld.
 Voor drie jaar is hij verbannen uit Vlaanderen.
 Op bedevaart naar Rome moest hij gaan
 om daar de absolutie
 van de heilige Vader af te smeken.

Verteller:

't Was gebeurd op hemelvaartdag.
 Tijl stond voor de herberg
 "In 't rode Schild".
 De heilige processie kwam voorbij.
 Praatziek
 en de spotter die hij is,
 had hij geroepen:
 "De heilige mis
 die dient
 om al die vette buiken
 van paters en priesters
 vol te stoppen."

Vertelster:

Tussen al die drinkebroers
 stond een verrader.
 En Tijl werd voor 't gerecht gesleept
 en in verbanning uit het land gejaagd.

Soetekin komt wanhopig op de verteller en vertelster toe.

Soetskin:

Men heeft Klaas veroordeeld!
 Vals beschuldigd,
 gepijnigd en gefolterd,
 gemarteld en geslagen.
 Maar bekend heeft hij niet.
 Vals beschuldigd!
 Vals veroordeeld tot der dood.
 Als ketter!
 Als ketter moet hij branden!
 Als ketter moet hij sterven!
 Klaas, mijn man.
 Godsvruchtig is hij,
 godsvruchtig en oprecht.
 Door de muren van de folterkelder
 hoorde ik hem schreeuwen;
 hoorde ik de schrille kreten van zijn pijn;
 hoorde ik zijn schorre stem die riep:
 "Oh, almachtige God!
 Oh, Heer J~~e~~^hzus Kristus!
 Ik ben onschuldig.
 Geef de beul bevel te stoppen!
 Die helse pijnen branden en snijden.
 Vals heeft men getuigd,
 terwille van wat geld."-
 Toen werd alles plotseling stil. -

Later werd het verdikt verlesen.
 Klaas was schuldig bevonden
 aan ketterij...
 en veroordeeld

om te sterven door het vuur...
Klaas werd vals beschuldigd om wat geld.

Terwijl Soetekin de laatste zinnen spreekt, begint tromgeroffel en klokkengelui.

Van links komen Klaas, soldaten, beulsknechten, een priester, volk. Klaas is geboeid en lelijk toegetakeld, met bloed besmeurd.

Hij strompelt, door soldaten ruw ondersteund, naar de plaats der terechtstelling.

't Volk volgt. Meerdere vrouwen wenen. Anderen praten heftig en sensatiebelust.

Mannen volgen verbeten zwijgend, of met heftige bewegingen hun mening ondersteunend.

Bij het begin van 't tromgeroffel, als nog niemand op 't podium is, is Soetekin snel naar links afgegaan.

Vertelster:

U weet natuurlijk niet,
Tijl's verbanning is voorbij.
Tijl Uilenspiegel is terug in Damme.
Vrolijk lachend en zingend
was hij door de stadspoort gestapt
en in de herberg
"Het rode Schild"
een pot dubbelkruid drinkend,
had men hem verteld
wat met zijn vader was geschied.

Verteller:

Als dronken liep hij door de straten.
Liep als een blinde
iedereen voorbij.
Tot Nele,
die onderweg was naar 't gevang,
hem ontmoette
en vertelde
wat met zijn vader was gebeurd.

Verteller en vertelster spreken niet meer naar het publiek gewend
maar tegen mekaar.

Vertelster:

Tijl en Nele haastten zich naar 't gevang
waar ze Soetekin wenend vonden,
tevergeefs om toegang smekend.

Verteller:

Tijl omarmde zijn moeder,
trachtte haar te troosten.
Vele mensen waren Tijl gevolgd,
en dromden nu nieuwsgierig
en meevoelend voor de poort.
Een oproer vrezend
werden allen door soldaten
weer terug naar huis gejaagd.

Soetekin, Nele en Tijnl komen op, van verre het volk volgend.
Tijnl en Nele ondersteunen de wenende Soetekin.
Verteller en vertelster gaan naar de drie toe.

Vertelster:

Kom Nele,
breng moeder naar huis.
Klaas mag haar nu niet zien.
Zij hebben elkander
gisteren
voor de eeuwigheid vaarwel gekust.

Verteller:

Tijnl, wees wijs
en leid uw moeder weg
van deze gruwelijke plaag.

Allen komen een paar stappen naar voor als om weg te gaan. Plots
draait Soetekin zich om. 't Klokkengelui neemt toe.
Katelijne zit daar op een krukje.

Soetekin:

De rook, de rook!
Het vuur, het brandt!

Zij wil zich losrukken, stevig vastgehouden door Tijnl en Nele.

Waar is de koning?
Waar is koning Philip?
Ik scheur met mijn nagels
hem 't hart uit zijn lijf.
Klaas!
Klaas, mijn man brandt onschuldig!

Katelijne (dwaas gestikulerend):

Het vuur! Het vuur!
Maak een gat in mijn hoofd,
mijn ziel wil vluchten!
Mijn ziel wil weg!

Soetekin en Nele zinken op de knieën en slaan een kruis. Tijnl
blijft staan met voor de borst gekruiste armen en kijkt in de
richting van de terechtstelling.
Ook de verteller en de vertelster knielen en bidden.

Katelijne:

Doof het vuur!
Maak een gat in mijn hoofd!
Oh, die pijn in mijn hoofd;
mijn ziel wil weg!

Tromgeroffel en klokkengelui zwellen aan.

Klaas:

Soetekin! Tijnl!

Soetekin:

Hij sterft. (snikkend)
Klaas sterft!

Soetekin valt voorover op de grond, snikkend en wenend.
 Nele legt zich wenend troostend over haar.
 Tijl blijft onbeweeglijk.
 Tromgeroffel houdt op.
 Klokken luiden niet.
 Sterk bewogen en aangedaan keert het volk weer.
 Verteller en vertelster richten zich op en laten zich - eveneens
 sterk bewogen - door het volk inlichten.
 Dan draait Tijl zich om, knielt neer bij zijn moeder en streelt haar
 troostend over 't haar.
 Nele staat op, gaat achter Tijl staan en houdt zijn schouders vast.
 Laat dan plots Tijl's schouders los en kijkt rond alsof ze iets
 hoort.
 Verteller en vertelster zijn nu van het podium weg.

Nele:

Tijl, ik hoor 't geluid
 van iets of iemand
 die door de woning schrijdt.

Tijl:

Zoekt iemand iets in huis! - (roepend)
 (Tot Nele) Ik hoor niets.

Klaas:(vanuit de verte, met een sferische stem)

Tijl! - Tijl! -

Nele:(terwijl Soetekin zich plotseling opricht)

Tijl, ik hoor toch roepen.
 Hoort gij dan niets?

Tijl:

Vader heeft mijn naam geroepen.

Soetekin:(half bewust, half dromerig)

Vader is bij ons in huis.
 Hij heeft mij zachtjes aangeraakt
 en in mijn oor gefluisterd:
 "Soetekin, Soetekin!" -
 Klaas! Klaas, mijn lieve man
 gij zijt in de hemelen
 omstraald en behoed
 door de goddelijke glorie.
 Is er iets of wenst gij iets
 waarmee wij helpen kunnen?

Vanuit de verte hoort men de stem van Klaas: Tijl! -

Tijl:

Moeder, vader roept.
 Kom,
 zijn geest bevindt zich
 bij 't verkoelde lichaam.

Tijl neemt Soetekin bij de hand en gaat met haar rechts af.
 Nele blijft achter en kijkt hen na. Van links komt Katelijne.

Katelijne: (geestesafwezend, mompelend)

Het vuur. Het vuur.
 (tot Nele) Maak een gat in mijn hoofd.
 Mijn ziel wil vluchten.
 Mijn ziel wil weg.

Nele:

Kom; moeder, kom,
 Wij gaan naar huis.

(Legt haar arm om haar schouders en gaat met haar links af.)

Katelijne:

Het vuur, het vuur!
 Mijn hoofd doet pijn!

Het podium blijft een tijdje leeg.
 Tijl en Soetekin keren weer. Tijl draagt in zijn handen de as van
 Klaas. Soetekin haalt vanonder haar rok een zakje.

Soetekin:

Schudt de as
 van vader's hart hierin. -

Zij hangt het om zijn hals en drukt het op zijn hart.

Draag dit.
 Laat het immer rusten
 aan uw eigen hart
 en laat het er branden
 als 't vuur van de wraak.

Tijl:

Moeder, zo zal het zijn.

Soetekin knielt neer om te bidden.

Tijl legt zijn linkerhand op zijn hart, zijn rechterhand op het
 hoofd van zijn moeder.

Doek! gaat langzaam dicht.

Voor het podium staan burgers van Damme opgewonden met elkaar te
 spreken.

Tromgeroffel meldt de komst van de voogd.

't Doek gaat open.

Verhoog, waarop de voogd plaatsneemt; links en rechts bijzitters
 en een priester van de inquisitie. Twee soldaten met helm, pantser-
 platen en hellebaarden.

Voogd:

Breng de beschuldigten!

Eén der bijzitters gaat naar links en geeft een teken.

Soetekin en Tijl komen binnen. Soetekin, die ternauwernood kan
 staan, met verscheurde en bebloede klederen, wordt door Tijl,
 die ook erg toegetakeld is, ondersteund.

Zij gaan tot voor de rechters.
 Het volk wordt rumoerig, mompelt en roept teruggehouden allerlei
 verwensingen en meelijbetuigingen.

Voogd:

Stilte!

(Het volk wordt stil.)

Ik, voogd van Damme,
 herkend en gemachtigd door zijne koninklijke majesteit,
 Philip de II, koning van Spanje en regerend over de
 Nederlanden, verkondig het oordeel van het hoge gerecht.

(Gemor en verwensingen van het volk.)

Stilte!

(Neemt het verdikt en leest voor.)

Gij, Soetekin, weduwe van Klaas, en gij, Tijl,
 zoon van Klaas, ook genaamd Uilenspiegel, op schriftelijke
 beschuldiging van de hereburger van deze stad Damme,
 genaamd Grypstuivers en aangeklaagd door dit gerecht
 uit de gekonfiskeerde bezittingen van de door dit gerecht
 wegens ketterij aangeklaagde en terdoodveroordeelde Klaas,
 kolenhandelaar hier te Damme,
 wederrechtelijk 700 Karelsgulden onthouden of te hebben
 gestolen - een bedrag dat rechtens bijzondere privilegie
 toekomt aan zijne koninklijke majesteit.

Daar gij beiden, niettegenstaande de zwaarste foltering
 als zijnde, pletteren van handen en voeten, 't roosteren
 der voetzolen, 't verbranden der huidharen, 't verrekken
 der been- en armpelen, niets bekend hebt
 en rekening houdend met de erbarmelijke toestand waarin
 zich door de pijniging der ledematen de weduwe Soetekin
 zich bevindt en tenoverstaan aan gebrek aan bewijzen die
 de bovenstaande aanklacht hadden kunnen staven,
 heeft dit tribunaal besloten de genaamde vrouw Soetekin,
 weduwe van Klaas en de genaamde man Tijl, zoon van
 Klaas, vrij te spreken.

Ook staat dit gerecht toe aan elke inwoner van deze stad,
 ongeacht de armoede waarin zij, de vrouw Soetekin en hij,
 de man Tijl, zich bevinden, te herbergen wanneer hij dit
 verkiest.

Oordeel uitgesproken te Damme, de 23ste oktober in het
 jaar des Heren 1558.

Soetekin:

Mijne hoge heren rechters,
 dank U,
 God weze geprezen.

Tijl:

Oh vishandelaar Grypstuivers.
 Oh gij vishandelaar.

Nele komt uit het volk en helpt Soetekin. Het volk gaat vol schroom uit de weg.
Het gerecht komt af naar links.

Nele:

Kom, moeder Soetekin,
Kom, steun op mij.

Soetekin:

Nele, met Gods barmhartigheid,
wij zijn vrij.
Nele, Nele,
mijn arme voeten,
Nele, wat doet mijn lichaam pijn.

't Volk gaat af naar links. Nele, Tijn en Soetekin naar rechts.
Het toneel blijft een tijdje leeg.
Gerechtsdienaren maken het podium leeg.
Nele komt op en maakt met een strozak een slaapstee klaar.
Keert dan weer en brengr met Tijn tesaam Soetekin op het rustbed.

Verteller komt van links.
Vertelster komt van rechts.
Als Tijn ziet dat zijn moeder goed ligt, gaat hij weg.
Nele zet zich op een krukje naast het bed.
Als Katelijne binnenkomt, zwijgen de vertellers.

Verteller:

Zo gaat het nu reeds weken.

Vertelster:

Soetekin is door verdriet
en pijn verzwakt.

Verteller:

Haar ziel verlangt naar Klaas.

Vertelster:

Zij woont nu met Tijn bij Katelijne
Haar eigen huis is haar ontzegd.

Verteller:

Tijn dwaalt steeds door de stad,
Spreekt met weinig mensen en
Zit 's avonds zwijgzaam bij het vuur.

Vertelster:

Nele verzorgt het hele huisgezin,
helpt Soetekin waar zij kan.

Verteller:

Groot is het leed
dat over Vlaanderen gaat,

maar hier in huis
is het bijzonder zwaar te dragen.

Terwijl Nele een kom warme melk haalt, komt Katelijne op.

Katelijne:

Soetekin, ik heb vannacht
mijn lichaam
met balsemoliën ingewreven
en zag dan kort daarop
heelder Engelenscharen
die uit de handen
der elementengeesten
gebeden overnamen;
gebeden die uit mensenmonden kwamen.
Zij vlogen
tot in de hoogste hemelrijken.
Daar zat
op een troon van sterrenglans
Kristus in zijn volle glorie.
Rechts van Hem,
Engelen,
schrijvend in een boek,
gemaakt naar de wetten der metalen,
de daden der mensen.
Links van Hem
stond Maria, zijn moeder,
voor elke zondaar om genade smekend.
En vóór Kristus knieldan neder
Klaas, zwartgeblakerd door het vuur.

Soetekin:

Hou op met uwe toverpraat.
Ziet gij dan niet
hoe 't verdriet
het leven uit mijn lichaam knijpt?

Katelijne:

en ook...
Luister...
(griechelend) Keizer Karel,
de vader van Philip de II.
Een Engel stootte hem de kroon van 't hoofd,
zeggend:
"Hier is enkel Kristus Keizer."
Kristus richtte zijn blikken op Klaas
en vroeg;
"Komt gij, Klaas,
met een reine ziel tot mij?"
"Heer Jezus,"
antwoordde dan Klaas,
"er is geen ziel zo rein,
dat zij onbezwaard

voor U verschijnen kan.
 Gij die de hoogste goedheid zijt,
 hoe zou ik vrij van vrees zijn.
 Mijn zonden waren talrijk op de aarde."

Soetekin zakt in mekaar en weent.

Nele:

Moeder, zwijgt!
 Zie dan toch hoe Soetekin lijdt.

Katelijne:

Maar een Engel
 greep Keizer Karel bij de schouders.
 "Ellendeling die gij zijt!
 Spreek, het is uw beurt!"
 Sidderend over alle leden
 sprak hij:
 "Ik werd gezalfd
 door de hand van Uw priester
 en tot koning van Kastillië gewijd,
 tot Duitsland's keizer
 en koning van Rome.
 Ik heb steeds
 met ijver gestreefd
 om met sterke hand
 Uw macht en glorie te beschermen..."

(Tijl komt binnen, luistert naar Katelijne en legt zijn handen
 beschermend op Soetekin's schouders;)

met galg en zwaard,
 met vuur en folter
 heb ik alle ketteren
 uit Uw rijk verdreven."
 "Vraatlustige leugenaar,"
 riep de toornige Engel,
 "In Duitsland hebt gij
 alle ketterij geduld
 uit angst voor hen.
 Maar in de Nederlanden,
 uit vrees
 dat gij bezit en goed zoudt derven,
 hebt gij het volk
 dat werkt en zwoegt,
 als bijen die hun honing vergaren,
 gekopt, gedood,
 gemarteld en verbrand."
 "Gij, Klaas,"
 zei dan Kristus,
 "Spreek."
 Maar Maria antwoordde in zijn plaats:
 "Hij is een martelaar

en leefde eenvoudig,
tevreden en bescheiden
voor vrouw en kind.
Zijn ziel leed
en zijn lichaam stierf
voor zijn land
en voor zijn volk
dat door zijn keizer was geknecht."

Nele:

Moeder, zwijg!

Tijl:

Laat haar
wat zij zag
verder vertellen.

Katelijne:

Onder pozaunen geschal,
heerlijk gekleed,
met een stralende kroon op het hoofd,
verscheen dan Satan
en riep, -
op Keizer Karel wijzend:
"Wat zal met hem geschiên?"
"Breng die gekroonde worm
in een zaal
waar uitgesteld staan,
alle foltertuigen
waarmee hij martelen en pijnigen liet,
zodat zijn ziel
en ook zijn geest
de smarten en de pijnen voelen
van allen die stierven
door zijne hand
onschuldig en verraden."
"Genade mijn zoon",
smeeke Maria,
"hij wist niet wat hij deed,
want die grote macht
die hij
door Uw toedoen kreeg
verhardde en verkilde zijn hart."
"Hij toonde zich die macht
niet waardig",
zei Kristus,
"Satan, neem hem op in Uw rijk
opdat de wet
van 't goed en 't boze
worde vervuld."
Dan zag ik
hoe Maria

Klaas naar de hoogste hemelen begeleidde.
 De Engelen namen hem op
 in hun midden,
 wisten zijn wonden
 en zalfden zijn ziel
 en ik zag hem worden
 weerom mooi en jong.

(Even stilte.)

Soetekin:

Hij is nu in de hemel
 en leeft er in glorie.

Tijl:

De as van Klaas
 klopt boven op mijn hart.

Nele voert Katelijne weg.

Soetekin:

Tijl, help mij,
 'k wil rusten,
 'k ben zo moe.

Tijl legt haar neer en dekt haar toe.
 Nele keert weer met kruidenthee en geeft haar te drinken.

Nele:

Moeder Soetekin,
 Katelijne slaapt,
 kom, drink die kruiden.

Nele helpt drinken. Soetekin geeft alles over.

Soetekin:

Tijl, mijn jongen
 'k ben zo moe. -
 Tijl, zie daarbuiten
 op die boom
 die witte zwaluw.
 Hij wenkt en roept.

Tijl:

Moeder, 't is middernacht,
 elke zwaluw slaapt nu.

Soetekin:

De hemel wordt stralend en klaar.
 Duizend kleuren
 omsluieren de aarde.
 De witte zwaluw roept mij, Tijl.
 Tijl, zie,
 daar voor 't raam,

met de zwaluw op zijn schouders,
 Klaas, mijn Klaas.
 Uw vader,
 Tijl, mijn zoon,
 Uw vader roept.
 Klaas, mijn man.
 Oh God, heb dank
 dat Gij mij roept.

Soetekin sterft.

Nele sluit haar wenend de ogen en dekt haar toe.
 Tijl gaat van zijn moeder weg en komt naar voor.

Tijl:

De as van Klaas
 klopt boven op mijn hart.
 Vader en moeder,
 'k Zal doen
 wat gij van mij verlangt.

Vertellers gaan ieder naar een kant van het gordijn en helpen
 het sluiten.

De verteller komt op 't podium - door het doek in 't midden.
 Terwijl hij nog tussen het met de handen opengehouden doek staat,
 komt, van links komend, voor het doek gaande, Tijl aan hem
 voorbij. Tijl is in zich gekeerd. Kijkt in 't voorbijgaan naar
 de verteller zonder hem te zien en neemt plaats op een krukje,
 rechts van het podium. Blijft daar in gedachten verzonken zitten.
 Tromgeroffel in PP en P op de achtergrond begeleidt een deel
 van deze scene. Het dient in zekere zin als inleiding tot de
 muziek voor de sabbathviering.

Tijl:(Terwijl hij op weg is naar zijn zitplaats
 - Halfluid en teruggehouden.)

De as klopt...
 Oh! De as klopt -

(uitroepend voor hij gaat zitten)

De as van Klaas
 klopt op mijn hart.

Verteller:

Sinds Soetekin gestorven is
 wordt Tijl verteerd
 door kommer en verdriet.
 't Is een dubbele smart
 die knaagt.
 Enerzijds de dood van Klaas
 en die van Soetekin,
 maar anderzijds
 is 't ook het ongeluk
 waaronder...

Tromgeroffel.

...heel het Vlaamse volk kreunt en steunt,
 dat aan zijn zielekrachten vreet. -
 Hoort gij dat geroffel?
 't Geroffel der soldatentrommels
 die dagelijks nu
 de kreten overstemmen
 van hen die sterven,
 badend in de rook
 en in de stank
 van hun brandend vlees.

Tweede verteller:

Tijl zoekt vertwijfeld
 een uitweg,
 een uitweg voor zichzelf
 en voor zijn volk.
 Hij heeft geleerd
 dat wraak geen vrede brengt.
 Want
 al heeft hij dan
 met eigen handen
 't verraad gewroken
 en Grypstuivers - de vishandelaar -
 in 't kanaal van Damme vermoord,
 hij blijft gebukt
 door 't gewicht van het leed
 dat niet alleen het zijne is,
 maar dat is vergroeid
 en diep verbonden
 met de smart van allen
 die stierven en lijden
 en nog sterven zullen.

Eerste verteller:

Zo leeft hij nu
 sinds Soetekin's dood
 zwijgzaam en verdroomd.
 Het weinige wat men van hem hoort,
 is:
 De as van Klaas
 klopt op mijn hart.
 De as van Klaas.
 De as van Klaas.

Tijl: (opspringend)

De as van Klaas
 klopt brandend op mijn hart.
 Katelijne!
 Katelijne!

Katelijne komt in 't midden op.
 Nele komt even later - nieuwsgierig - heeft een handdoek of iets
 dergelijks in de handen, waardoor zichtbaar wordt dat ze met het
 huishouden bezig was.
 Verteller komt naar voor en zet zich van voor op het podium, benen
 in de zaal.

Tijl:

Katelijne,
 vader's as
 klopt weer zo vurig op mijn hart.
 Zij klopt en klopt
 en elk kloppen is een wekroep:
 "Tijl, handelt,"
 klinkt het elke keer.
 "Uw volk verkomt!
 Uw volk versmacht!
 Tijl, hoort gij niet die zielekreet,
 die zielekreet
 van hen die smachten en lijden in kerkers,
 van hen
 die bidden in hutten en huizen."
 Reeds weken lang
 smEEK ik God om een teken.
 Maar Katelijne,
 Mij antwoordt niet.
 Mijn bidden dringt niet door tot Hem.

Katelijne:

Geen menselijk gebed
 kan de Grote God der hemelen
 bereiken.
 Men moet zich wenden tot
 de Geesten der natuur
 die hemels zijn en aards.
 Zij zijn het die
 de klachten van de mensen
 brengen bij de Engelen,
 want die zijn rein genoeg
 om te benaderen
 Godes troon.

Tijl:

Katelijne, gij zijt wijs
 en weet de weg die men moet gaan.
 Ik smEEK u
 help mij.
 Ik wil iets doen.
 Ik wil mijn land en volk helpen
 maar weet niet hoe,
 want alles ligt
 in duisternis gehuld

door een donker kleed
 van leed en smart
 dat elk geesteslicht
 verbant.
 Katelijne,
 gij kent en weet de weg.
 Wilt gij mij helpen?

Tijl zit nu geknield voor haar.

Katelijne: Heeft met gebogen hoofd geluisterd. Heft het langzaam op
 en spreekt traag en bedachtzaam.

Ik kan
 en wil u helpen,
 maar dan alleen
 als gij mij brengen kunt
 een vrouw
 wier liefde
 rein en groot genoeg is
 om u te brengen
 naar
 het rijk der elementen,
 waar nu
 de lentegeesten werken
 met de heilige krachten
 dat het Paasfeest worden moet.

Nele: (Eenvoudig en bescheiden)

Moeder,
 ik zal Tijl beg'leiden.

Katelijne:

Zo zij het dan.

(Zij gaat in het midden af en keert weer met een kruik en een
 kristallen schaal.)

(Tot Nele) Drink.

(Tot Tijl) Drink.

(Tot Nele) Leg uw handen in de zijne.

Richt uw blikken op mekaar

zodat

uw zielen zich

tot één geheel versmelten.

Katelijne sluit nu met een beweging van haar hand hun ogen.
 Neemt hun handen uit mekaar, legt Tijl's linkerarm om Nele's
 lenden en voert beiden, Tijl bij de rechterhand nemend, door
 het doek dat voldoende geopend wordt, naar het tweede gedeelte
 van het podium.

Kort nadat de muziek begonnen is, gaat het doek open.

Nele en Tijl bevinden zich links van het podium.

De winterkoning of Ijsreus staat op een verhoog midden-achter-
op het podium.
Trombegeleiding.

Winterreus:

Hagel, kom,
en raast naar beneden.
Bedek op de aarde
de velden en wegen.
Verniel er de oogst
en wat groeit op het land.
Slaat alles kapot
met uw ijzige hand.

(Hagel spreekt de tekst van de regen met de winterkoning mede.)

Regen, regen, open uw sluizen.
Laat alles daaronder verdrinken, verzuipen.
Doorbreek dan de dijken van beek en rivieren.
Spoel alles mede; mensen en dieren.

(Begeleiding stopt.)

Nevel!

Nevel! (echo van hagel en regen)

Help hagel en regen.
Leg, als z'hun werk hebben verricht,
een sluier over straten en stegen
zodat gij verhindert elk gezicht.

Sneeuw!

Sneeuw! (echo van hagel, regen en nevel)

Verstik de aarde onder uw kleed
zo dik dat de takken kreunen en kraken.
Dwarrel!

Dwarrel! (echo van hagel, regen en nevel)

Zoals gij nimmer deedt.
Niets mag nog uit zijn schuilplaats geraken.

Trom.

Hagel:

'k Zal trommelen en kletteren.

Regen:

'k Zal kletsen en spetteren.

Nevel:

'k Zal alles verkillen.

Sneeuw:

'k Zal 't leven verstillen.

(Begeleiding stopt.)

Winterkoning:

Alles moet koud zijn
 en alles wordt stil.
 De aardkorst moet dik zijn,
 ijzig en kil.

Trom.

Cymbaal.

Winterreus:

Winden uit 't Oosten,
 Winden uit 't Noorden,
 Winden uit 't Westen,
 Hebt gij gehoord,
 Giert en fluit en jaagt en suist.
 Maak allen met mij de aarde tot steen.
 Haastig, haastig, spoed u erheen.

Terwijl de elementen rythmisch invallen, spreken Tijn en Nele.

Tijn:

Nele, alle warmte wordt uit mij weggezogen.
 Ik heb het zo koud.
 Nele, ik heb angst!
 Wie is dat?

Nele:

Dat is de Winterkoning, de Ijsreus.
 Zijn kracht vermag niet
 een menselijke geest te benaderen.
 Hij ziet ons zelfs niet.

Cymbaal.

Trom.

Blokje.

Hagel:

Het hagelt, het hagelt. (handen)

Regen:

Het regent, het regent.

.

Reus:

Ga!

Elementen: (gillend)

Ja!

triangel tr.

cymbaal 1slag.

Alle elementen - links en rechts af.

Ijsreus, geknield, scheurt, krabt, bijt in de aarde, zwaait met de armen, gillend, krijgend.

Ijsreus:

Ik verniel en verscheur hier alles in 't rond.
 Ik verdor en verslind wat groeit op de grond.
 'k Zal woelen en krabben en splijten en graven.
 Ik wil het hart van de aarde in 't ijs begraven.
 Het hart van de aarde moet worden het mijn.
 Ik wil de koude heerser van de aarde zijn.

Tijl grijpt naar zijn hart.
 Nele gaat dichterbij hem staan.

Daar is het hart (wijst naar de diepte - met afgrijzen)
 maar warm en trillend met vurige gloed,
 een warmte die alles weer leven doet.

Trom.

Alles wat ik vernielde wordt weer herboren.
 Mij moet de aarde toebehoren!!

Bij "alles wat ik vernielde..." zet de trom in.
 De ijsreus hoort het niet. Eerst als de viool inzet, wordt hij
 opmerkzaam.
 Als hij Luzifer en de lente ziet, is hij eerst sprakeloos en
 roep dan:

Luzifer!
 Luzifer en zijn bruid!

De ijsreus verlaat achteruitkruipend het podium als Luzifer hem
 met een gestrekte arm verdrijft.

.

Luzifer: (met open en krachtige stem)

Aardgeesten en dwergen,
 Sylven en Salamanders,
 Geesten van het rijk der planten en wateren,
 Ik heb U mijn bruid, de lente, gebracht.
 Geesten der luchten,
 Geesten van al wat beweegt,
 Geesten der vormen en Geesten der krachten,
 Kom allen tot mij.
 Gij wordt door mijn bruid, de lente, verwacht.

Enige kobolten komen opgetrippeld, groeten eerbiedig het konings-
 paar en wenken de anderen te komen.
 Die komen op het rythme van de muziek binnengedanst.

.

Alle Geesten:

Leve Koning Luzifer,
 en leve zijn bruid, de Lente!

Luzifer:

Geesten der planten,
 breng ons de wijn
 gemaakt uit de nektar van roosmarijn.

Drie bloemenmeisjes brengen een bokaal (kelk met voet). Eerste meisje geeft hem aan Luzifer, die drinkt en hem geeft aan het tweede meisje. Die geeft hem aan de Lente, die na gedronken te hebben, hem geeft aan het derde meisje. 't Derde meisje geeft hem weer aan Luzifer.

Luzifer:

Aardgeesten en dwergen,
 Sylven en Salamanders,
 geesten van het rijk der planten en der wateren,
 Ook U wil ik deze wijn te drinken geven.
 Geesten der luchten,
 Geesten van al wat beweegt,
 Geesten der vormen en geesten der krachten,
 Drink en laat in U ontluiken het leven.

Terwijl ze aan hem voorbijgaan, besprenkelt hij ze met wijn, die ze opvangen en drinken.

.

Luzifer:

Ga! en stort u nu in 't leven!

.

De elementengeesten dansen wild en uitgelaten. Zij bemerken Tijnl en Nele niet, die steeds wegvluchten voor het geweld en de wildheid van de dans.

In angst roept Tijnl.

Tijnl:

Nele, liefste, hier vinden wij de dood!

Eerste Kobolt:

Vrienden, zie!
 Hier zijn mensen.
 Hier zijn mensen in ons rijk.

Tweede Kobolt:

Oh gij aardwormen,
 Zeg op, wat zijn uw wensen.

Alle geesten:

Wij groeten de mensen.

Derde Kobolt:

Voor wie is de vrouw
 en voor wie de man?

Plantengeest:

Voor wie ze grijpen kan!

Allen:

Ja!!!

Tijl en Nele worden van mekaar gehaald.
Geesten vechten om Tijl en Nele.

Tijl en Nele:

Genade! Genade!

Allen: (gelach)Luzifer:

Halt!

Laat dit gespot en dat gehoon!

(Tot Tijl en Nele)

Zondig gespuis, kom voor mijn troon! -
Zeg mij wat gij hier doet.
Waar haalt gij de euvele moed?
Waarom houdt gij uw snavel dicht?
Ik weet wie gij zijt, gij heksenwicht.
En ook gij - uitgemergeld en mager -
Gij zijt een spruit van de kolendrager.
Met hokus-pokus en heksengebazel zijt gij hier binnengeslopen.
Waarom doet gij nu uw mond niet open?

Tijl:

De as van Klaas klopt op mijn hart.
Goddelijke Hoogheid, mijn ziel wordt gepijnigd door diepe smart.
Mijn land wordt getergd en mijn volk uitgemoord,
Verdragen vernietigd en rechten verstoord.
Hoogheid, zoals alle kinderen werd ook ik geboren.
Ik heb geleefd zoals ik kon, 'k ben niet tot heiligheid
uitverkoren,
'k Ben onwetend; mijn deugden beperkt en ik heb onkuis geleefd,
Een leven waarvoor geen God zijn zegen geeft.
Maar mijn vader, Klaas, werd onschuldig verbrand,
En door smart en pijnen overmand
stierf Soetekin, mijn moeder, nadat zij was vrijgesproken.
Maar eerst had de beul de beenderen van haar voeten gebroken.
Al dat onrecht wou ik wreken.
Ik heb geknield en gebeden om God te smeken
Mijn volk te helpen, opdat het weer gelukkig mocht zijn.
Maar Hij antwoordde niet. Ik ben te zondig en veel te onrein.
Katelijne's raad en haar toverkracht
heeft Nele en mij tot U gebracht.
Wij smeken U, Goddelijke Hoogheid, hier voor Uw troon,
Help mijn volk, het is deugdzaam, het is godsvruchtig, het
is schoon.

Alles is onbeweeglijk stil geworden en wacht zonder iets te verroeren.
 Ook Luzifer heeft zich tijdens de woorden van Tijl niet bewogen,
 hem ook niet aangekeken, over hem weggezien.
 Alleen de Lente heeft, heel sterk teruggehouden, medevoelen getoond.
 Nele heeft Tijl aangekeken.

Luzifer: (De geesten van de lucht, de beweging, de vorm en de
 krachten zeggen elke strofe in een donkere toon na.)

Door oorlog en vuur,
 Door 't zwaard en in 't dodenuur,
 Zoek de zeven.

In dood en bloed,
 In puin en tranenvloed,
 Vind de zeven.

Wreed en gruwelijk en vreselijk verminkten,
 Alle geselden van het land,
 Verbrand de zeven.

Zie en luister en wacht.
 Zijt gij zo droevig, gij ellendig wezen,
 Vind dan de zeven.

De laatste strofe zeggen Luzifer en de Geesten samen.

Allen:

In dood en bloed,
 In puin en tranenvloed,
 Vind de zeven.
 Wreed en gruwelijk en vreselijk verminkten,
 Alle geselden van het land,
 Verbrand de zeven.
 Zijt gij zo droevig, gij ellendig wezen,
 Vind dan de zeven.

Tijl:

Goddelijke Hoogheid
 en alle eerbiedvolle Geesten en Machten,
 Uw taal versta ik niet, spot Gij met mij
 of overschat Gij mijn geesteskrachten?

Allen:

Wordt de slaper door de Noorderwind wakkergekust,
 De ondergang zijn einde vindt.
 Zoek de gordel!
 Zoek de zeven!

Zie en luister en wacht,
 Bemid de zeven en de gordel.

Tweede stem + viool + blokfluit + trom.

.....

Allen verlaten al zingend het podium. Een kobolt blijft achter, grijpt Tijn en Nele bij een arm en smijt ze als 't ware in de ruimte. Tijn en Nele, die alleen geest zijn, moeten daaraan toegeven en zich licht bewegen.

DOEK.

Lamme Goedzak opent in het midden, heel voorzichtig, het doek. Kijk wantrouwend en schichtig rond. Er komen twee patrouillerende Spaanse soldaten voorbij. Hij trekt zich terug tot zij voorbij zijn. Komt weer tevoorschijn, kijkt nog even achterdochtig rond en gaat dan op de voorkant van het podium zitten met de benen in de zaal.

Lamme:

Ha, ha! Ze zijn weg.
Men kan nooit weten.
Beter een bange Lamme dan een dooie.
'k Heb er honger van gekregen.
Wat zou er nog te eten zijn,
Laat eens zien?
Jonge, jonge, wat is het warm.
'k Ga eerst eens drinken,
want 'k heb dorst.

(drinkt en veegt met de rug van zijn hand zijn mond af. Terwijl hij zijn tas opent)

Begrijpen doe ik Tijn niet meer.
Vroeger had hij het steeds
en tot vervelens toe
over de as die klopte op zijn hart.
Hoe kan nu as
kloppen op uw hart,
al is 't die van uw eigen vader.
As kan niet kloppen.
Dood is dood
en daarmee basta. -
'k Heb gelukkig nog een beetje worst.(5 aanmekaar geregen worsten)
En hier ook nog een flink stuk spek.
Nu, 'k zal niet van honger sterven. -
Nee, neen, die Tijn,
die doet de laatste tijd
echt een beetje raar. -
Ah, hier vind ik nog een klompke kaas. -
Ik trok met hem
van stad tot stad
en waar we kwamen
was plezier en leute,
plagerij en noem maar op.

(Begint te eten.)

En nu? -
 Een trouwe vriend is hij gebleven
 maar dat gebazel over die zeven,
 die zeven die hij zoeken wil.
 Als g'hem vraagt:
 "Wat of wie zijn dan die zeven?"
 Dan weet hij niet meer
 wat hij zeggen moet.
 Ook een gordel wil hij vinden.
 Niet een gordel die men kopen kan,
 maar een gordel...Ja, wat voor gordel.
 Ach, 't is droevig en beklagenswaardig
 hoe die man veranderd is.
 Ook gelooft hij vast en zeker,
 om de tirannie te bannen,
 hij die zeven
 en die gordel vinden moet.
 't Is vreemd,
 Gods raadsbesluiten zijn
 toch moeilijk te doorgronden,
 want bedenk,
 hij laat reeds jarenlang
 twee mensen naast malkander leven,
 die beiden zoeken
 naar wat
 zo moeilijk te vinden is.
 Tjil,
 die mysterieuze zeven
 en een gordel,
 en ik,
 worst en spek en kaas en brood.
 Maar 't moeilijkste van al,
 mijn vrouw, mijn lieve vrouw.
 Waar en hoe zal ik die vinden
 nadat ze mij voor God verliet.

(eet stilzwijgend verder)
 Er komen mannen en vrouwen op.

Vrouw:

Wel, wel,
 daar zit warempel Lamme Goedzak.

Eerste man:

Wel verdraaid!
 Lamme, wat doet gij hier?

Lamme:

Eten, zoals gij ziet.

(Allen lachen.)

Wat is er hier te lachen?

Zich voeden is een heilige taak.
 Het is een sacrament
 waardoor de mens
 dat mysterieuze, wonderlijke lijf,
 dat hij van God ontving,
 gezond en vrij van ziekte
 kan bewaren.
 Maar gij,
 wat doet gij allen hier?

Tweede man:

Wij zijn op weg naar Marenhout.

Derde man:

Tijl komt daar op te berichten
 hoe het staat met onze Geuzenstrijd.

Lamme:

Wel, vooruit, dan gaan we samen,
 want ook ik, ik wou daarheen.

Zij gaan allen rechts aan de zijkant af. Het doek gaat terzelfder-
 tijd open. Geuzenvergadering. Tijl op een verhoog spreekt de
 mensen toe.

Tijl:

De dood loopt maaiend over zijn akker.
 Een akker van
 driehonderd veertig vierkante mijlen,
 bezaaid met
 tweehonderd
 bevestigd en versterkte steden
 en honderd veertig dorpen en gemeenten.
 elfduizend beulen,
 die Alva zijn soldaten noemt,
 gebruikt hij als zijn zeis.
 Het land van onze vaders
 is een dodenhuis geworden
 waaruit de kunst verdwijnt
 en ook het ambacht vlucht
 om in vreemde landen
 zijn vruchten,
 ontwikkeld uit de krachten van een eeuwenoud verleden,
 daar rijp en voedzaam aan te bieden.
 Hier, op onze grond, staan
 smeulend nog
 zwartgeblakerde ruïnen
 en liggen uitgestrooid
 verminkte en vernielde lijken,
 want
 edellieden en patriciërs sterven
 door het zwaard of door de bijl.

Arbeiders eerst gemarteld,
 dan gehangen of verbrand;
 onze vrouwen geschandvlekt,
 vermoord of levend begraven
 en
 de koning erft!
 Spionnen sluipen
 als ratten
 door steden, dorpen en gehuchten
 en verraden.
 En de koning erft!
 Monniken en paters,
 dik en volgevreten,
 versjacheren
 hun perkamenten aflatbrieven
 en de paus.
 En de koning erft!
 In Brussel op de markt
 stierven op 't schavot
 graaf Egmont
 en graaf Filips van Hoorne.
 En de koning erft!
 Vrienden, Vlaamse Geuzen!
 Prins van Oranje stelt
 een leger op;
 een leger van dapperen,
 die het Spaanse juk
 niet langer willen dragen.
 Vertel mij, wat hebt gij gedaan
 om hem hierbij te helpen?

Stem uit de menigte:

Wij hebben wapens in het woud verborgen.

Tweede stem:

Koerieren van het Spaanse hof
 overvallen en beroofd.

Derde stem:

Kloosters hebben wij geplunderd
 en 't geld teruggehaald
 dat het volk werd ontnomen.

Vierde stem:

Soldaten opgewacht,
 gedood
 en hun wapens afgenomen.

Tijl:

Goed!
 En wat nog meer?

Eerste vrouw:

Wij gingen naar de boeren.

Tweede vrouw:

Zij gaven ons brood en spek
en worst, zoveel wij konden dragen.

Derde vrouw:

Wij helpen gemartelden
en verlaten wezen
en verzamelen geld.

Tijl:

Goed zo, kerels.
Help Willem van Oranje.
Mannen, sla op de trommels.

.

Na de eerste strofe (tussenroep van allen):

Allen:

Werp hem voor de honden!
Dood aan de beul!
Leve de Geuzen!

Na de tweede strofe:

Sla op de krijgstrom
en leve de Geuzen!

Na de derde strofe:

Jaag hem naar de hel!
Leve de Geuzen!

Na de vierde strofe:

Leve de Geuzen!

Tijl:

Oh Vrienden!
Gij zijt wolven, leeuwen, tijgers!
Verslind de bloedhonden van de koning!

Allen:

Leve de Geuzen!
Sla op de trommel van dirre dom deine
enz.

Zo gaan ze uiteen - Tijl en Lamme Goedzak blijven achter.
Tijl in 't midden van 't toneel.
Lamme een beetje schuin achter hem.

Tijl: (luid)

De as van Klaas

klopt boven op mijn hart!!

(teruggehouden)

In dood en bloed,
 In puin en tranenvloed,
 Vind de zeven.
 Wreed en gruwelijk verminkten,
 Alle gegeselden van het land,
 Verbrand de zeven.
 Zijt gij zo droevig, gij ellendig wezen,
 Vind dan de zeven. -
 Wordt de slaper door de noorderwind wakker gekust,
 De ondergang zijn einde vindt.
 Zoek de gordel!
 Zoek de zeven!

(Roepend)

Wat voor gordel!
 Waar zijn die zeven!!

Lamme: (schuchter)

Tijl, ik heb honger.

Tijl kijkt hem verwezen aan, legt zijn arm om zijn schouders.

Tijl:

Kom Lamme,
 wij zullen naar een herberg gaan.

DOEK

Verteller:

De dood gaat door de Nederlanden.
 Bloed kleeft aan vele handen.
 De strijd ontbrandt op zee en op 't land.
 En door de pijn in haar hoofd overmand
 Is ook Katelijne gestorven en begraven in Vlaanderland.
 Tijl leeft in Holland en Nele werd zijn vrouw.
 Lamme Goedzak volgt die beiden nog altijd even trouw.
 Tijl strijdt en ontnemt vele mensen het leven,
 Maar bij elke stervende zoekt hij de gordel, zoekt hij de zeven.
 Met de rechterhand doodt hij omdat hij moet,
 Met de linkerhand troost hij en maakt het sterven zoet.

Vertelster:

Want door Vlaanderen gaat een lied dat hij dichtte,
 Waardoor hij 't verdriet en de smart van velen verlichtte.
 Hoor hoe het klinkt en de luchten vervult
 en allen die lijden met hoop omhult.

Als de verteller zegt "want door Vlaanderen gaat..." gaat het doek open en iedereen komt op het podium. Meisjes links, jongens rechts. Behalve "sla op de trommel..." spreekt, terwijl de anderen zingen, de verteller de tekst van het nieuwe lied mee.

.

Meisjes en jongens zingen refrein.
Langzaam versnellend maar steeds gedragen blijvend.

Allen gaan weer af.

Tijl, Nele en Lamme, die zich bescheiden op de achtergrond terughielden, komen naar voor.

Nele en Lamme zetten zich neer. Lamme zoekt in zijn tas naar eten. Tijl blijft rechtstaan en kijkt in de verte.

Tijl:

Reeds vijf maanden lang
zijn we omsingeld.
Rond Haarlem ligt
een ijzeren band
die vuur spuwt en alles vernietigt.

Nele:

Tijl, mijn beide voeten
zijn zo vochtig en klam.
Hoe komt dat?

Tijl:

Dat is het bloed
dat uw schoeisel doordringt
van allen die stierven
door Alva's soldaten.

Nele:

Tijl, ik heb zo'n honger.

Tijl:

Nele, aanschouw
het kwijnende licht van de dag.
Aanschouw in de verte
de komst van de nacht
die boven de gloed
van de brandende stad
de wereld omvat met zijn duister.
Nele, grijp met uw ogen
dat tanende licht
en drink het
en eet het
want wij zullen sterven
en anderen zullen Vlaanderen bevrijden.

Nele:

Tesaam met het donker

van deze komende nacht
 Legt zich ook 't rouwfloers
 van de dood over 't land.

Tijl: (tot Lamme)

De bloeddorstige Alva
 wist wat hij deed
 toen hij zijn wurgende knuisten
 om Haarlem lei en zegde:
 "Verhongerd en vermagerd
 kan ik
 er vijf tesaam
 aan één galg opknopen."

Lamme:

Ach, kon ik
 die bloedzuigende hertog
 alle touwen en lussen,
 galgen en foltertuigen
 laten vreten
 tot hem de huid uit malkander zou spatten.
 Kon ik hem
 al het bloed dat hij vergoot,
 laten zuipen
 totdat uit zijn barstende buik
 de darmen
 als giftige slangen ontsnappen.
 En was die hyena
 dan nog altijd niet dood;
 met wellust zou ik
 rukken
 zijn hart uit zijn ziekelijke borst
 en hem dwingen dat te eten,
 gruwelijk huilend
 door zijn eigen bijtend vergif.
 Zo zou hij kauwen en slikken,
 en kauwen en slikken,
 en kauwen en slikken,
 de eeuwigheid lang.

Nele:

Laat ons bidden. -
 Vergeef ons, oh God,
 Vader in de hoogste hemel,
 al het leed
 dat wij ongewild
 aan andere naastbestaanden deden.
 Gij schonk ons dit leven
 in deze donkere tijden
 waar leed en smart,
 nijd en honger
 onze driften en begeerten regeerden.

Oh Vader,
 wij wilden niets meer dan Uw werktuig zijn
 en meenden te doen onze plicht.
 Vergeef ons de zonden
 die wij hebben verricht
 en neem ons in genade op
 in Uw eeuwige rijk.

Allen:

Amen.

Tijl:

Kom Nele, ga rusten nu.

Lamme: (na een korte stilte)

Tijl, ginds in de verte gebeurt iets.
 Van zeewaarts uit wordt de ring gebroken.
 Ook de onzen beuken
 en stormen er op los.
 Prins van Oranje heeft hulp geboden.

Tijl:

Warempel!
 Haast u, spoed u er heen!
 Ik blijf hier
 en hou wake bij Nele.

Lamme haast zich weg. Tijl kijkt hem na. Dan ziet hij op Nele neer
 en zegt:

Oh Nele, oh Nele,
 de as van Klaas klopt zo manend op mijn hart.

Nele ontwaakt, zet zich recht, kijkt verbaasd rond.

Nele:

Tijl, ziet gij niets?
 Hoort gij niets?

Tijl:

Neen, waar dan?

Nele:

Ginds, aan de westelijke
 roodgloeiende horizon
 zie ik vijf mannen
 en ook vrouwen,
 twee in getal,
 zittend in een kring.
 Eén van hen,
 het is wel 't opperhoofd der zeven,
 is geheel in purper gekleed
 en op zijn hoofd
 draagt hij een gouden kroon.

En uit het Oosten komend
 zie ik eveneens
 nog zeven mensen komen
 waarvan ook één
 in purper is gehuld
 maar zonder kroon
 zijn hoofd op brede schouders draagt.

Tijl:

De zeven!

Nele:

Ik hoor in 't struikgewas
 hier,
 dicht bij ons,
 een stem die fluistert:
 "Door oorlog en door vlamengloed,
 Door speer en lans en zwaarden,
 Zoek!
 In dood, in bloed,
 In puinen en in tranen,
 Vind!"

Tijl:

Nele, of dat de zeven zijn?

Nele:

Tweemaal zeven zijn zij
 en begeven zich naar 't Westen
 en in de wolken strijden zij. -
 Alles lost zich op nu...
 Alles verdwijnt.

Tijl:

Oh Nele,
 Zouden dat de zeven zijn?

Nele blijft met een naar binnen gekeerde blik het beeld nog even
 nastaren, kijkt dan met een langzame beweging Tijl aan en zegt:

Nele:

Tijl, ik ben zo hongerig.
 'k Ben zo moe,
 Help me rusten.

Tijl zet zich neer en legt Nele's hoofd op zijn schoot.

Tijl: (zingt zacht en gedragen)

De hemel is blauw, de zonne straalt teer.
 Behang met zwarte banden, vlaggen en speer,
 Dolken, degens en lansen.
 Verberg sieraden en spiegels die glanzen
 Want ik zing het lied, het lied van de dood,
 Een lied van verraad, een lied van nood.

.....

Nele draait haar hoofd opzij om te slapen.
Tijl bekijkt haar en zegt dan, in de verte starend:

Tijl:

Da as van Klaas klopt op mijn hart.
Zoek de zeven.
Zoek de gordel.

Dan buigt hij zich voorover, eveneens om te slapen.
Muziek.

.

Zeven cymbalen slagen.
Bij elke slag komt een zonde op.
De purperen, kroonloze zonde, als kop van achter. Zij wijzen met hun hand en duiden zo de binnendiagonalen aan van de zevenster, om Tijl en Nele.

Tijl:(opschrikkend, rondkijkend, angstig verbaasd)

Nele, de zeven!

Hoogmoed: (in purper)

Die glurende ogen, gij walgelijk stel.
Zeg, wat willen die ervaren?
De goddelijke wijsheid, die wij op bevel
In trouw en ere bewaren?

(spottend)

Wat gij van ons ziet, dat is slechts schijn.
Zie in de hemelruimte wat we werkelijk zijn.
Maar uw hoofd is dood,
Uw adem stinkt
en uw bloed is rot.

Zes zonden:

Uw hoofd is dood,
uw adem stinkt
en uw bloed is rot.

Hoogmoed:

Uw lijf is bloot,
uw ziel verminkt
en uw geest is bot.

Zes zonden:

Uw lijf is bloot,
uw ziel verminkt
en uw geest is bot.

Hoogmoed:

Lees, gij vlooi en luis gij, het wonder vangt
In de hemelruimte en reikt tot aan de aarde.
Lees het heilige woord, dat gij niet vreest
en door de mensen tot zonde ontaardde.
Lees, lees, lees!!

Tijl en Nele lezen schuchter maar goed verstaanbaar.

Tijl & Nele: (met omsluisde en gedempte stem)

In de aarde, zwanger van mest,

Hooqmoed: (tot Tijl en Nele)

Luider, gij aardwormen!

Tijl & Nele:

Ontkiemt het graan en wordt koren.

Zes zonden:

Ontkiemt het graan en wordt koren.

Tijl & Nele:

Zeven is goed.

Zes zonden:

Zeven is goed.

Tijl & Nele:

Maar zeven is slecht.

Zes zonden:

Maar zeven is slecht.

Tijl & Nele:

Uit kolen

Zes zonden:

Uit kolen

Hooqmoed:

Luider!

Tijl & Nele:

Worden diamanten geboren.

Zes zonden:

Worden diamanten geboren.

Hooqmoed:

Nog luider!!

Tijl & Nele:

Uit stomme geleerden, komt schrander studentenbloed.

Hooqmoed:

Luider!!!

Zes zonden:

Hi,hi,hi,hi,ni!

Tijl & Nele:

Zeven is slecht, maar zeven is goed.

Zes zonden:

Zeven is slecht, maar zeven is goed.

Muziek.

Luzifer verschijnt. De zeven zonden vallen knielend op de grond met het hoofd tot op de aarde.

Tijl legt beschermend zijn arm om Nele.

.

Luzifer: (bevelend)

Dochter van Katelijne en Klasenszoon,
Sta op, gij krijgt voor uw strijden en zoeken uw loon. -
Ik ben uw verheven Meester in deze goddelijke sfeer.
Ik ben het, die pausen en keizers regeer.
Daar zijn, die gij zoekt, mijn dienaren, de zeven,
En hoor hun namen waarmee zij op de aarde leven.

Bij elke naam die Luzifer afroept, staat een zonde op en mimeert wat hij is door zijn houding.

Luzifer:

De verkillende Hoogmoed.
De begerende Gierigheid.
De gulzige Vraatzucht.
De bezoedelende Onkuisheid.
De verlamdende Luiheid.
De afgunstige Nijd.
De verblindende Toorn.

Dat zijn de Zeven in hun aardse gedaante,
Veranderd, misvormd door hebzucht of nijd,
Verbrandend, verterend, vernietigend slaande
Wat levend ademt en niet tot offeren is bereid.

Vele gestorven zielen beginnen zich op het podium te verzamelen.

Dochter van Katelijne en Klasenszoon,
Zie wat zij waren en weer zullen zijn,
gelouterd, gereinigd en schoon,
Als men eenmaal kan kiezen tussen waarheid en schijn.

Luzifer tot de Zeven:

Ontbind, zoals het vuur de martelaar verteert,
en verrijs in glans zoals men u in de hemel eert.

Terwijl de gestorven zielen spreken, roept Luzifer de zeven weer op.

Zielen;

In de aarde, zwanger van mest,
Ontkiemt het graan en wordt koren.
Zeven is goed, maar zeven is slecht.

Uit kolen worden diamanten geboren.
 Uit stomme geleerden komt schrander studentenbloed.
 Zeven is slecht, maar zeven is goed.

Luzifer:

Hoogmoed wordt weer edele Trots!
 Begerende Gierigheid wordt Spaarzaamheid!
 Gulzige Vraatzucht wordt sprankelend Levensgenot!
 Bezoedelende Onkuisheid wordt schenkende Liefde!
 Verlammeende Luiheid wordt dromend Mijmeren!
 Afgunstige Nijd wordt handelend Streven!
 Verblindende Toorn wordt scheppende Levendigheid!

Indien mogelijk leggen de zeven een bovenkleed af en "verrijzen"
 in een onderkleed dat hun goede eigenschap uitdrukt.

Gestorven zielen, wiens lichaam werd gemarteld,
 gepijnigd en onteerd.
 Zeg, Katelijne's dochter en Klasenszoon wat gij
 hier in mijn rijk hebt geleerd.

Zielen: sterk rithmisch

Als op zeeën en landen
 De zeven regeren,
 als goede knechten.
 Mensen, reik mekaar dan dankend de handen,
 Want al wat boos is,
 verliest zo zijn kracht.

Tijl: tot de zielen

Gij spot met ons twee,
 Gij gaat door al het wee,
 Gij zijt er voor door de dood gegaan.
 Hoe kunnen wij mensen, zonder Goden, dat leven aan?

Luzifer:

Verwaande en aardgebonden mensengeest,
 Zonder de Vrijheid die ik u schonk waart gij niets geweest.
 Zeven zijn slecht of zeven zijn goed.
 Luister hoe gij ze op aarde vinden moet.

Zeven & Zielen:

Wordt de slaper door de Noordwind wakker gekust,
 De ondergang dan zijn einde vindt,
 Zoek nu de Gordel!
 Zoek nu de Gordel!
 Zoek nu de Gordel!

Tijl: (wanhopig)

Gordel, Slaper en wind.

Spreek klare taal zodat ik het vind.
 Of wilt gij mij geen hulp geven?
 Het is een hel waarin mijn volk moet leven!

Luzifer: (spottend) tot de Zielen en Geesten

Gebruik de taal die hij op aarde heeft geleerd.

(tot Tijl)

En verdwijn dan en dat gij als mens hier niet meer wederkeert.
 Daarop gaat Luzifer energisch weg. De gestorven zielen scharen zich
 al sprekend meer rond Tijl en Nele.
 De Zeven volgen Luzifer.

Zielen:

De Noordwind dat is Nederland.
 De slaper uw Belgisch Vaderland.
 De Gordel de trouwe vriendschapsband.
 Zoek over de Schelde elkanders hand.
 De Noordwind.....

.

Terwijl de eielen deze tekst, steeds zachter sprekend, herhalen,
 gaan ze weg.

Als Tijl en Nele alleen zijn:

Tijl:

Nele, wij zagen
 de zeven kwalen
 waardoor de mensheid wordt geplaagd.
 Men toonde ons
 hoe zij door leed en offer
 wijze en reine krachten kunnen zijn. -
 Oh Nederland, kom
 en kus
 mijn slapende volk wakker
 en acht de Schelde niet die ons scheidt.
 Laat ons in vriendschap verbonden zijn.
 Kom Nele, wij gaan,
 Wij gaan om ons Volk te helpen
 met de kracht van onze ziel,
 onsterfelijk en jong.
 Wij weten nu Gods wijze waarheid,
 Maar wij weten ook nog meer.
 Want wat die Geesten
 niet voelden of zagen
 dat was
 toen zij ons hadden verlaten
 de warmte
 de zalige warmte van Gods zoon.
 Plots wist ik:
 Wat wij zagen is de Waarheid.

De waarheid zonder aardse schijn.
 Maar Kristus' liefde
 moet het warm doordringen,
 of ook die waarheid is weer schijn.
 Kom Nele,
 wij gaan,
 wij gaan met onze eeuwige jeugd
 tot onze lijdende mensen.
 Wij gaan naar hen,
 zingend met ons eigen lied.

Bij "Kom Nele, wij gaan..." begint zacht de trom en de triangel.

.

Tijl en Nele: spreken, viool speelt

Ween niet, mijn broeder,
 verlies niet uw moed,
 Want tussen het puin en het stromende bloed
 Bloeit geurend en stralend de roos van de vrijheid.
 Vertrouw Kristus en Gods eeuwige wijsheid.
 Sla op de trommel van dirre dom deine.
 Sla op de trommel van dirre dom dom.
 Sla op de trommel van dirre dom deine.
 Sla op de krijgstrom van rom rom rom.

Terwijl dat refrein door alle opkomende spelers rustig en zacht
 meegezongen wordt, begint het doek langzaam dicht te gaan, bij
 de herhaling van het refrein.
 De herhaling wordt krachtig en iets sneller gezongen.

xxxxxxxxxxxxxxxx